

Nel Veerman, ‘een dichterlijke zowel als een eigen stem’

door Hans Werkman

(verschenen in: Bert Paasman, Beatrice de Graaf e.a. (red), *Putters en Puttenaren*, Amersfoort april 2016)

De dichteres en schrijfster Nel Veerman (voluit Neeltje Petronella) werd geboren op 15 december 1909 in Ermelo. Ze woonde van 1977 tot haar dood in Putten. Op 11 februari 2002 overleed ze in Zwolle. Haar graf is in Ermelo.

Leven

Nel Veerman groeide op in Ermelo. Haar vader was daar hoofd van de ‘Christelijke school voor LO en ULO’. Haar voorgeslacht zat in Bodegraven in de kaashandel. Nog eerder bestond er een voorvader die veerman was op de Lek, ‘Cornelis zich noemend de veerman van Tienhoven onder Ameide’, zoals een oud document vermeldt. Hij bezorgde de familie haar achternaam. Over hem schreef Nel Veerman in het gedicht ‘De veerman’:

over en weer en over
Tienhoven
 Jaarsveld
 Tienhoven.
’s Avonds de boot vastgemaakt,
moe in zijn leunstoel geraakt,
nog in zijn oren ’t eentonig staccato,
plots de zweepslag omhoog van het water,
worstelt hij tot in zijn droom
met de krachten van wind en stroom,
een man alleen in een kleine boot
oog in oog met een diepere nood
dan de zorg om het dagelijks brood.

Hier keek Nel Veerman ook zelf in de spiegel, met haar eigen zorgen. Toen ze dertien jaar was overleed haar moeder, kort na de geboorte van het jongste kind. Er kwam een huishoudster, maar ook Nel werkte mee in het gezin met tien kinderen.

Ze zou onderwijzeres worden en ging op haar zestiende, na de Ulo van haar vader, naar de Christelijke Kweekschool voor meisjes in Zetten. Ze woonde hier in het internaat, maar ze kon er niet wennen en verlangde sterk naar haar overleden moeder. ‘Ik werd naar een kostschool gestuurd waar ik in alle eenzaamheid het verdriet moest verwerken,’ zei ze in 1991 tegen het *Veluws Dagblad*. Haar fijnzinnig geschreven novelle *Portret van een moeder* (1973) herinnert aan de psychische spanningen uit deze tijd.

Nel Veerman werkte tot 1954 bij het christelijk onderwijs in Zutphen, waar ze ging wonen, en in het nabije Gorssel. Daarna was ze lerares aan de christelijke VGLO in Soest en woonde in Soestdijk. Na haar pensionering kruiste Jan Hartman uit Putten weer haar weg, een oude jeugdliefde uit hun Uloklas. Ze trouwden in 1977 en gingen samen in Putten wonen, de laatste jaren in het woonzorgcentrum ‘De Schauw’.

Kinderboeken

Nel Veerman publiceerde tussen 1940 en 2002 tweeëntwintig kinder- en jeugdboeken, twee projectboekjes voor het onderwijs, twee romans, een novelle en tien dichtbundels. Het

schrijven voor kinderen ging haar gemakkelijk af. Haar vader had al vroeg gemerkt dat ze vanuit Zetten mooie, vertellende brieven naar huis schreef. De eerste vier boekjes verschenen onder de schuilnaam Em van den Oever. Van 1942 tot 1945 kon ze niet publiceren omdat ze weigerde lid te worden van de Kultuurkamer.

Ze schreef boekjes voor kleine kinderen, zoals *Piet krijgt een hondje* (1950) en *Jan en de sneeuwman* (1961), en boeken voor pubers, zoals *Dorien en haar piloot* (1967) en *Huizen in scherven* (1970, over een bombardement op Zutphen in de Tweede Wereldoorlog). Verschillende werden herdrukt. *Mario van Koosje* (1964, over de watersnoodramp) haalde zelfs elf drukken. De boekjes zijn protestants-christelijk van karakter, zonder dat het christelijke er dik bovenop ligt. Haar kinderboeken zijn gewoon, niet opzienbarend. Dit geldt ook haar beide romans. Ze bereikte er geen literaire status mee. Haar gedichten – dat is een ander verhaal.

Leden van Schrijverscontact, september 1975, Bosrand te Ede. Vooraan v.l.n.r. Tjits Veenstra, Henjo Hekman, Corrie Vollenhoven-Op 't Land, Jo van Dorp-Ypma.. Achteraan Jan Veerman (broer van Nel), Mary Michon, Jenny Bolt, Henk van Ulsen (gastspreker), Nel Veerman, Auke Jelsma, C.M. van den Berg-Akkerman, NN, NN.

Gedichten

Nel Veerman begon te dichten in de Tweede Wereldoorlog. Ze werd gestimuleerd door J.C. Bloem, die net als zij toen in Zutphen woonde en die al naam had gemaakt met vier dichtbundels. Ze ontmoetten elkaar enkele keren in literaire huiskamerbijeenkomsten en ze legde Bloem haar gedichten voor. Hij schreef haar terug: 'een dichterlijke zowel als een eigen stem, en dat is meer dan men van de meeste kan zeggen' (Nel Veerman aan Hans Werkman, 7.5.1999). In januari 1946 lieten Martinus Nijhoff en Anton van Duinkerken haar als dichter debuteren in *De Gids* met een traditioneel lentegedicht ('O vruchtbaar, levensvol geheim / op starre wintervelden').

Algauw voegde ze zich bij de groep rond *Ontmoeting*, een nieuw christelijk cultureel tijdschrift. Ze stuurde gedichten aan de romanschrijver en criticus C. Rijnsdorp, die samen met de romanschrijvers P.J. Risseeuw en D. van der Stoep het blad op poten zette. Hij nodigde haar uit voor de bijeenkomsten van de *Ontmoeting*-groep: 'We stellen Uw medewerking zeer op prijs, U zult er geen spijt van hebben.' (brief 27.2.1946). Daar kwam ze in contact met schrijvers en dichters als Jo van Dorp-Ypma, Anne de Vries, Inge Lievaart, Jaap Zijlstra, Anton Ent. Ook toen *Ontmoeting* in 1964 verdween, bleven christen-auteurs elkaar ontmoeten in 'Schrijverscontact', een vereniging waar Nel Veerman tot aan haar dood lid van was. Ook haar jongere broer Jan Veerman (1919-1995), die verhalen publiceerde, was lid. Met hem kon ze lange gesprekken voeren over het schrijven.

De cyclame

Nel Veerman was al vijftig jaar, toen haar eerste dichtbundel *De cyclame* (1959) verscheen. Haar pols werd op de duur wat lossier en ze liet een zekere retoriek achter zich. Maar kenmerkend bleef haar aandacht voor het kleine en concrete. Haar beste gedichten doen daardoor sterk aan het werk van Ida Gerhardt denken. Het kind, de vrouw en de beeldende kunst zijn in *De cyclame* belangrijke onderwerpen. Kind en kunst vallen samen in het gedicht 'La petite bonne de campagne', geschreven bij een schilderij van Pissarro:

Het moet hier morgen zijn, zo onverlet
beschijnt het licht de dingen in de kamer,
de tafel met de theepot, doelloos staan er
de stoelen om het werk terzij gezet.

Een kind zit aan zijn ochtendpap,
heel het nog in een wolk gehuld zijn van zijn wezen
valt uit de pure aandacht af te lezen
waarmee het van de lepel hapt.

In *De cyclame* staat ook een aantal vrouwgedichten, ongetwijfeld geschreven vanuit eigen ervaringen. In 'De vergetene' vergelijkt ze de vergeten vrouw met een boom:

De vrouw die ik zou vergeten
bloeit weer omhoog uit mijn bloed.
Pijn is het, van haar te weten,
pijn, ja, en toch ook zo zoet.

Als de boom, die leeft in zijn blaren,
ruisend de ganse dag
dat de zomerwind aan komt varen,
de boom, die hen draagt met zijn kracht,

als het vuur dat leeft in de vlammen,
spelend boven zijn gloed,
als het ruisende, dansende, warme,
zo leeft de ziel uit het bloed.

Leden van Schrijverscontact, september 1973 in De Bosrand te Ede. Vooraan v.l.n.r.: Nel Benschop, Hans Werkman, Nel Veerman. Achteraan: Frank Daen, Corrie Vollenhoven-Op 't Land, Henjo Hekman.

Natuur en geloof

De natuur, en daarin vooral de bomen, is een van de beide hoofdthema's van haar poëzie. Het andere hoofdthema is het geloof, dat vooral haar tweede bundel *Er schijnt een ster* (1975) domineert. Een geloofsgedicht is bij haar echter meer dan een Bijbelverhaal, er is persoonlijke wisselwerking tussen God en mens, bijvoorbeeld in 'De wonderbare visvangst':

wie heeft een zo moedeloos makende nacht
met zo licht een morgen verbonden –
voor de zoveelste maal werd op 't onverwachtst
in de Heer het antwoord gevonden

Hier spreekt een optimistisch gelovige geest uit. Nel Veerman herinnerde zich levenslang hoe ze als dertienjarig meisje met haar moeder een bijeenkomst van Johannes de Heer had meegemaakt en hoe goed haar dat had gedaan. Maar nooit heeft ze berijmde meditaties willen schrijven, zoals Nel Benschop. Dat vond ze te gemakkelijk, te publieksgericht. Ze streefde altijd naar een artistiek peil, waarop de lezer het gedicht moest veroveren. Het titelgedicht 'Er schijnt een ster' is met zijn doordachte vormgeving in acht regels geen gewoon kerstgedicht. De lezer zelf moet ontdekken dat het verdrinkingswater van de wanhoop het water van de hoop blijkt te zijn.

Er schijnt een ster diep in het water,
diep in het water schijnt een ster,
de ster die onze hand ontzonken
in eeuwen schemer scheen verdronken
maar heden aan het licht gekomen
de kroon spant boven alle dromen
die sedert voortstraalt lang en ver,
diep in het water schijnt een ster.

In deze tweede bundel verschenen ook herinneringen aan de vele buitenlandse reizen die Nel Veerman met haar drie eveneens ongetrouwde zusters maakte. Behalve het lieflijke van de natuur zit er ook destructieve energie in, zoals in 'Oetzal':

botsend, brekend
jaagt het water voorbij
het water heeft haast ja haast om te stromen
er moeten nog bergen vol water komen
er moeten nog bergen vol water voorbij

Daar tegenover staat het hoopvolle berggedicht 'Na Pasen' uit haar derde bundel *Nacht en dag* (1980), waarin ze aan Pasen originele beelden verbindt:

de wind draagt fonklend zonlicht koel
als hoge berglucht mee
er wappert helder wasgoed wit
als uitgestoken sneeuw

Nel Veerman wilde bewust niet in de verborgen taal schrijven van haar dichterlijke tijdgenoten de Vijftigers (Lucebert, Hans Andreus). Maar af en toe raakte ze wel degelijk aan hun gevoelens van eenzaamheid en angst en ging haar taal 'verbrokken' zoals die van de Vijftigers. Haar gedicht 'Angst' uit haar vierde bundel *Horen en zien* (1983) zit vol ontredde:

ik ben een oud begin
een uit het nest verjaagde
een door de angst
van binnen uit
van buiten af
opnieuw belaagde

In haar vijfde bundel *Het landschap wentelt terug* (1989) gaat het veel over verouderen en dood. Ze was toen tachtig jaar oud. De band aan de familie speelde een steeds sterkere rol in haar werk, zoals in de kleine impressie 'Familediner', waarin oude mensen rust en verbondenheid vinden aan een lange gedekte tafel:

een rank wit schip
op schemeravond water
in evenwicht

Het komende einde staat hier niet in het teken van angst. De oude bomen van het 'Bos in maart' munten uit in gerijptheid:

verwant als ik ben aan hun grijsheid
bevind ik mij wel bij hun wijsheid

Deze toon van bescheiden sierlijkheid kenmerkt de poëzie van Nel Veerman. Tussen 1996 en 2002 zouden nog vier bundels volgen, maar daarin heeft ze niet meer de kracht van haar eerdere werk gevonden. Soms echter was ze weer op vroegere hoogte, zoals in een kleine impressie van het naderende afscheid in de bundel *Naschrift* (1999).

Rozen, geel

Zachtgele rozen
in hun laatste dagen,
gerimpelde gezichten
in gekrulde kragen
van dunner
en al bleker geel gevat,
met open ogen wachtend
op het vallen van hun blad.

Putten in poëzie

Putten, de plaats waar Nel Veerman de laatste kwart eeuw van haar leven woonde, heeft sporen in haar werk nagelaten, vooral in haar boomgedichten. Zoals ze vroeger veel met haar vader door de bossen van Ermelo liep, zo wandelde ze vanaf 1977 veel in Putten en omgeving. Over een wandeling op oudejaarsdag gaat een gedicht in de bundel *Horen en zien*.

Putter bos

Trollen en gnomen de bomen
bochelaars bultenaars armen als slangen
bedreigend en onderling samenspannend
hokus pokus naar 't rijk van de stilte verbannen

verspreid liggen grillige takken gebroken
armen en benen van stokoude spoken

soms vliindert een blad
lichter dan lucht
langzaam voorbij

waar vandaan en naar waar

mosgroen en grijs
hangt tussen de bomen
allengs zich verdichtende nevel

doodse stilte alom
en toch is er leven

Ook de oorlogsgebeurtenissen in Putten hielden haar bezig. In het gedicht 'Putten' verbeeldt ze een wandeling door de dorpsstraat vanaf de kerk naar het beeld van de Puttense vrouw:

soms als men
op een uur van de dag
dat het leven het dorp verlaat
te voet de weg
tussen de kerk
en het beeld van de rouwende gaat
hoort wie horen kan
hoe links en hoe rechts
in de straten en straatjes
achter de straat
onzichtbaar Putten
vol niet gedempte
putten van doffe stilte staat

Conclusie

De literatuurcriticus C. Rijnsdorp kenmerkte in 1959 de eerste bundel van Nel Veerman in *De Rotterdammer* met de woorden: 'een zekere aristocratie des geestes, die bescheidenheid insluit', 'een suggestie van het voorname'. En hij voegde eraan toe: 'Wat een voldoening kan het geven wanneer iemand opstaat die men nauwelijks opgemerkt had en die iets verstandigs zegt.' Dit geldt voor haar poëtisch werk in het algemeen, hoewel er ook zwakke plekken in voorkomen. Bloem had het al vroeg gezien: 'met een dichterlijke zowel als een eigen stem' heeft Nel Veerman de Nederlandse poëzie verrijkt.

Bronnen

C. Rijnsdorp, 'De cyclame, poëzie uit de middensfeer', in: *Zondagsblad van De Rotterdammer*, 16.7.1960.

Janet van Dijk, Interview met Nel Veerman, in: *Centraal Weekblad*, 9.3.1990.

Hans Werkman, 'Nel Veerman en het licht', in: *Woordwerk*, jg. 8 nr. 29, maart 1990.

Hans Werkman, 'Introductie', in: Nel Veerman, *Stenen in een meer*, bloemlezing, 1991.

NN, Interview met Nel Veerman, in: *Veluws Dagblad*, 4.11.1991.

Iris van de Castele, Interview met Nel Veerman, in: *Vrij Maldegem*, 'De Poëzietuin', 21.4, 5.5 en 12.5.1995.

Enny de Bruijn, Interview met Nel Veerman, in: *Reformatorisch Dagblad*, 13.12.2000.

Collectie 'Nel Veerman' met brieven en recensies, in: HDC, Vrije Universiteit Amsterdam.
Gesprekken met M.E. Hartman-van Luttikhuisen te Putten en J.J. Veerman-Koetsier te Houten, 20.6.2013.

Bibliografie van Nel Veerman

Kinder- en jeugdboeken

- 1940 *Huiswerkleed en zomerpret*, Hoorn: Edecea (pseudoniem Em van de Oever)
1941 *De onbewaakte overweg*, Hoorn: Edecea (pseudoniem Em van den Oever)
1946 *Toen Marietje mee mocht*, Hoorn: Edecea (pseudoniem Em van de Oever)
1947 *Frits en de knickers*, Hoorn: Edecea (pseudoniem Em van den Oever)
1947 *Juffrouw Jo zag het nèt!* Delft: Meinema
1948 *De pop van slor-dig Lies-je*, Nijkerk: Callenbach
1950 *Piet krijgt een hondje*, Neerbosch: Neerbosch
1961 *Jan en de sneeuwman*, Delft: Meinema
1962 *Ditje en Dootje*, Kampen: Kok
1964 *Mario van Koosje*, Delft: Meinema
1964 *De douche in de tuin*, Delft: Meinema
1965 *Poesje, waar ben je?* Delft: Meinema
1967 *Dorien en haar piloot*, Kampen: Kok
1969 *Vergeet het maar, Marjan!*, Kampen: Kok
1970 *Huizen in scherven*, Delft: Meinema
1971 *Korte verhaaltjes*, De Bilt: Cantecler /Vroom& Dreesmann
1976 *De zusjes lammetje*, Delft: Meinema
1978 *Op reis met de caravan*, Amsterdam: Ver. tot Verspreiding van de Heilige Schrift,
1981 *Sammie gaat op stap*, Kampen: Kok
1982 *Het schuurtje op het eiland*, Vianen: De Banier
1984 *Een boom voor tante Klaar*, Kampen: Kok
1986 *O, die jongens*, Amsterdam: Ark Boeken

Gedichten

- 1959 *De cyclame*, Kampen: Kok
1975 *Er schijnt een ster*, Kampen: Kok
1980 *Nacht en dag*, Den Haag: Boekencentrum
1983 *Horen en zien*, Den Haag: Boekencentrum
1989 *Het landschap wentelt terug*, Werkendam: De Schans
1991 *Stenen in een meer*, bloemlezing door Hans Werkman, Nijkerk: Callenbach
1996 *Een kleine schelp en de grote zee*, Brussel: De Distel
1999 *Naschrift*, Sliedrecht: Merweboek
2000 *Grensgebied*, Sliedrecht: Merweboek
2002 *Niet te geloven*, Sliedrecht: Merweboek

Verhalend proza

- 1969 *De dans met de Amerikaan*, roman, Kampen: Kok
1973 *Portret van een moeder*, novelle, Kampen: Kok
1975 *Dezelfde dag in mei*, roman, Zwolle: La Rivière en Voorhoeve

Diversen

- 1953 N.P. Veerman, *De Veluwe*, Den Haag: Chr. Paedagogisch Studiecentrum (in de reeks Het projectonderwijs voor het chr. VGLO)
1953 N.P. Veerman, *Kamerplanten*, Den Haag: Chr. Paedagogisch Studiecentrum (in de reeks Het projectonderwijs voor het chr. VGLO)

